

ŠTÚDIE

OD LITAVY PO KRESSENBRUNN: ČESKO-UHORSKÉ VOJNY O BABENBERSKÉ DEDIČSTVO V DIELE *LIBER CERTARUM HISTORIARUM* OPÁTA JÁNA Z VIKTRINGU (1246 – 1261)¹

JAKUB PALKO



PALKO, J.: From Litava to Kressenbrunn: The Bohemian–Hungarian Wars over the Babenberg Inheritance in the *Liber Certarum Historiarum* of Abbot John of Viktring (1246–1261). *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 7-22, Bratislava.

The present study analyses the first two phases of the war over the Babenberg inheritance (1246–1261) as presented in the chronicle *Liber Certarum Historiarum* by John, abbot of Viktring. Despite its scope and high evidential value, this source has been used only marginally in Central European historiography. The aim of the study is, on the basis of a content analysis of the first four chapters of the first book of the work, to reconstruct the chronicler's narrative and interpretative framework, to identify the legitimization strategy for the restoration of sovereign authority in the region, and to compare his account with the parallel Austrian annalistic tradition.

Keywords: War over the Babenberg inheritance, John of Viktring, *Liber Certarum Historiarum*, sovereign legitimacy, Přemysl Otakar II, Belo IV.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.1>

Úvod

Smrť rakúskeho a štajerského vojvodu Fridricha II. v bitke na rieke Litava (15. júna 1246) znamenala, že dynastia Babenbergovcov, ktorá po niekoľko storočí dominovala politickému vývoju východoalpského priestoru, vymrela po meči. Táto udalosť zároveň otvorila otázku nástupníctva a bezprostredne podnietila konflikt označovaný ako vojna o babenberské dedičstvo (1246 – 1278). Vymretie dynastie Babenbergovcov narušilo mocenskú rovnováhu v strednej Európe, kde dovtedy dominovali predovšetkým uhorskí Arpádovci, českí Přemyslovci a rakúski a štajerskí Babenbergovci. Práve ich dedičstvo sa stalo predmetom záujmu uhorských a českých panovníkov a príčinou série konfliktov trvajúcich viac než tri desaťročia.²

Vojna o babenberské dedičstvo patrí ku konfliktom, ktoré sa v dobovej naračnej tradícii odrazili s mimoriadnou intenzitou, keďže jej priebeh zachytilo veľké množstvo kroník a letopisov vznikajúcich v rozličných politických a geografických prostrediach, a to nielen v strednej Európe.³ Táto skutočnosť zároveň otvára otázku výberu konkrétneho pramenného

¹ Výskum bol financovaný EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V05-00012.

² K bitke na rieke Litava pozri: DIENST, Heide. Die Schlacht an der Leitha 1246. In: *Militärhistorische Schriftenreihe* 29. Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1971, 36 s.

³ Asi najmarkantnejším dôkazom presahu konfliktu do stredovekých naračných tradícií presahujúcich geografický región strednej Európy je zmienka o vojne o babenberské dedičstvo v islandských análoch písaných v starej nórčine: „1271. Pastriddu þeir Bela konungr af Ungaria ok konungr af Boheim um ríki þat

ho korpusu a jeho výpovednej hodnoty. V predkladanej štúdii je pozornosť sústredená na dielo *Liber certarum historiarum* (ďalej LCH) opáta Jána z Viktringu, ktoré napriek svojmu rozsahu a tematickej relevancii k sledovanému konfliktu zostáva v historiografii skôr na okraji záujmu.⁴ Kombinácia jeho obsahovej bohatosti, detailného zachytenia viac či menej významných politických udalostí a vysokej jazykovej úrovne spracovania textu z neho robí mimoriadne hodnotný prameň pre analýzu vojny o babenberské dedičstvo.⁵ Práve v predstretom početnom a žánrovo rôznorodom pramennom korpuse zaujíma LCH osobitné miesto, pretože ide o prameň rozsiahly, kompozične ucelený a pre sledovanú tému mimoriadne hodnotný. Jeho výber preto nevyplýva len z tematickej blízkosti k skúmanému problému, ale aj zo snahy sústrediť pozornosť na prameň, ktorého výpovedný potenciál nebol doposiaľ plne docenený.⁶

Sledovaný úsek LCH pritom nie je len kronikou opisujúcou súperenie panovníckych dynastií. Vojna o babenberské dedičstvo vo svojich prvých dvoch fázach, zahŕňajúcich obdobie rokov 1246 – 1261, mala výrazný vojenský charakter: sprevádzali ju opakované vojenské vpády, ničenie pohraničných oblastí, odvliekanie obyvateľov do zajatia a vojenské strety, z ktorých bitka pri Kressenbrunne v roku 1260 predstavuje jeden z najvýznamnejších ozbrojených konfliktov stredoeurópskeho priestoru tohto obdobia. Cieľom predkladanej štúdie je prostredníctvom obsahovej analýzy prvých štyroch kapitol prvej knihy LCH rekonštruovať spôsob, akým Ján z Viktringu tento vojenský konflikt vo svojom texte zachytáva, interpretuje a naratívne spracováva. Osobitná pozornosť je pritom venovaná spôsobu, akým kronikár pracuje s opisom vojenských udalostí, kde takýto opis využíva, kde ho naopak zámer potláča a ako jeho selektívny postup slúži na budovanie propäpymyslovského legitimačného naratívu. Jánovo podanie je zároveň konfrontované s rakúskou analistickou tradíciou, ktorá tie isté udalosti spracúva s výrazne odlišným dôrazom na vojenskú agresivitu uhorskej strany a jej dôsledky pre bežné obyvateľstvo a cirkevné inštitúcie babenberských krajín.

et Austria heitir; þat liggr milli landa þeira.“ WAITZ, Georg (ed.). Ex Annalibus Islandicis a. 422 – 1317. In: *Monumenta Germaniae historica. Scriptores* 29 (MGH SS). Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1892, s. 263 – 264.

⁴ Text LCH sa zachoval v obmedzenom počte rukopisov, pričom kľúčový význam má mnichovský kódex Clm 22 107 uložený v Bavorskej štátnej knižnici v Mníchove. Pozri: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Clm 22 107.

⁵ Dielo *Liber certarum historiarum* bolo sprístupnené vo viacerých edíciách. Staršie vydanie časti kroniky predstavuje edícia Johanna Friedricha Böhmra vo *Fontes rerum Germanicarum*, z ktorého vychádzajú aj neskoršie výňatky, napríklad v práci Ferenc Albin Gombosa. BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Johannes Victoriensis*. In: *Fontes rerum Germanicarum 1. Johannes Victoriensis und andere Geschichtsquellen Deutschlands im vierzehnten Jahrhundert* (SRG). Stuttgart : J. G. Cotta'scher Verlag, 1843. 489 s.; GOMBOS, Ferenc Albin (ed.). *Johannes Victoriensis abbas sive Iohannes de Victoria*. In: *Catalogus fontium historiae Hungariae aevi ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC* (CFHH). Budapestini : Szent István Akadémia, 1937 – 1943, č. 8 224, s. 1 350 – 1 355. Kritickú pramennú edíciu však pripravil až Fedor Schneider v rámci *Monumenta Germaniae Historica*, ktorá dodnes predstavuje štandardný edičný základ pre prácu s textom použitý aj v tejto štúdii. SCHNEIDER, Fedorus (ed.). *Johannis abbas Victoriensis Liber certatum historiarum*. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi* 36/1 – 2 (MGH SS rer. Germ.). Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1909 – 1910. 387 + 346 s.

⁶ Prehľad stredovekej historiografie zahŕňajúci najmä kroniky, letopisy a hagiografické pramene o vojne o babenberské dedičstvo pozri: PALKO, Jakub. *Vojna o babenberské dedičstvo: Učebný text k historiografii česko-uhorských vzťahov v druhej polovici 13. storočia*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 25 – 54.

Bitka na Litave a situácia v babenberských krajinách

Pozornosť je potrebné upriamiť predovšetkým na samotný moment, ktorý predstavuje východisko pre vznik súperenia o babenberské krajiny, teda na smrť Fridricha II. Babenberského v podaní Jána z Viktringu. V tejto pasáži autor zasadzuje násilnú smrť babenberského panovníka priamo do kontextu vojenského stretu s Uhrami pri rieke Litava a zároveň vytvára základný rámec pre pochopenie následného vývoja konfliktu:

„*Keď [Fridrich II.] vytiahol proti Uhrom, ktorí časťmi vpádmi, drancovaním a plienením narušali hranice jeho krajiny, rozložil tábor pri rieke Litava, kde je hranica medzi Nemeckým a Uhorským kráľovstvom, usporiadal bojové šíky a pripravil všetko, čo patrí k vojenskému vybaveniu. Ani druhá strana nebola pomalšia, po predbežnom rozostavení lukostrelcov a usporiadaní ostatných oddielov vyrazila proti nemu, postavila vybraných a najudatnejších [vojakov], prijala nápor prichádzajúcich a tak sa zmiešali výkriky hlasov s dunením trúb. Vojvoda však, príliš horlivý a nedodržiavajúci bojový poriadok, keď sa s vyčerpanými silami pokúsil konať nad svoje možnosti, po pobití mnohých nepriateľov padol, čím spôsobil víťazstvo Uhrom a radosť nepriateľom.*“⁷

Rok 1246 teda predstavuje v štruktúre LCH základný chronologický bod, s ktorým je priamo previazaná smrť Fridricha II. Babenberského, a to prostredníctvom jej explicitného zasadenia do kontextu vojenského stretu s uhorským vojskom pri rieke Litave.⁸ Táto väzba nemá v kronikárovom texte iba informačnú, ale aj výraznú interpretačnú funkciu. Zánik babenberskej moci v regióne je totiž od začiatku rozprávania rámcovaný ako dôsledok ozbrojeného konfliktu, nie ako dynastická udalosť izolovateľná od svojho vojensko-politického kontextu.⁹ Lokalizácia deja do hraničného priestoru medzi Svätou ríšou rímskou a Uhorským kráľovstvom pritom túto interpretačnú funkciu posilňuje, pretože autor tým súčasne konkretizuje celkovú politickú situáciu a naznačuje, že zánik babenberskej moci sa odohrával v priestore, kde sa prirodzene stretávali mocenské záujmy oboch panovníckych dynastií – Arpádovcov i Babenbergovcov.¹⁰

Na túto udalosť nadväzuje v kronikárovom výklade charakteristika situácie v Rakúsku a Štajersku po roku 1246 ako stavu bez funkčnej vládnej štruktúry. Táto stať má však len charakter sumarizujúceho konštatovania bez analýzy politického vývoja.¹¹ Vymretie Ba-

⁷ „*Hic dum contra Ungaros metas terre sue frequenter incursibus spoliis et latrociniiis perturbantes instaurat exercitum, iuxta fluvium Litach, ubi est limes regni Theutonici et Ungarici, castra collocat, acies ordinat et ad apparatus bellicum pertinencia cuncta parat. Nec signior pars altera, preordinatis sagittariis, distinctis aliis obviam ruit, electos et fortissimos statuit, vim accurrentium excipit, sicque vocum clamoribus et tubarum clangoribus commiscuntur. Dux autem preceps nimis bellandi ordine non servato, dum lassatis membris ultra vires agere temptat, maxima adversarii strage facta cecidit, ipse victoriam faciens Ungaris et gaudium inimicis.*“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 149.

⁸ Priamy textový doklad k zasadneniu Fridrichovej smrti do kontextu vojenského stretu s uhorským vojskom pozri: *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 149. Porovnaj tiež rec. B a rec. D na príslušných miestach tej istej edície, pričom textové rozdiely medzi redakciami sú v tomto mieste minimálne.

⁹ K naratívnej funkcii tohto rámcovania v kontexte autorovho výkladu udalostí po roku 1246 pozri úvodnú pramennokritickú štúdiu edície: *Liber certarum historiarum*, s. V – XLII. Porovnaj: MIKA, Norbert. *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008, s. 13 – 16.

¹⁰ K politickej funkcii rieky Litava ako hranice medzi Uhorským kráľovstvom a rakúskymi krajinami v sledovanom období pozri: DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122 – 1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Überreuter, 2003, s. 202. K politickému kontextu bitky ako takej: MIKA, *Walka o spadek*, s. 13 – 16.

¹¹ Porovnaj obsahovo príbuzný opis stavu Rakúska a Štajerska po roku 1246: *Chronicon Austriacum breve*. In: *CFHH*, č. 1 217, s. 518 – 519. K politickému vývoju napríklad: ROHÁČ, Peter. *Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254*. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18 – 21.

benbergovcov je teda v podaní *LCH* prezentované ako stav absencie vládnucej authority. Rok 1246 tým vykresľuje nielen ako chronologický medzník, ale aj ako východisko procesu vedúceho k vzniku a konfrontácii nárokov na babenberské dedičstvo, ktorého priebeh *LCH* neskôr systematicky opisuje.¹² Tento prístup je pritom v zreteľnom kontraste s rakúskou analistickou tradíciou, ktorá uhorskú stranu zobrazuje ako aktéra priamočiarejšie a zdôrazňuje jej konkrétne vojensko-politické záujmy. *Chronicon Austriacum breve* zachytáva stav babenberských krajín po roku 1246 ako obdobie zmätkov a bezvládia. Autor o rokoch bezprostredne nasledujúcich po Litave konštatuje, že „zlo, ktoré obe ríšske provincie znášali takmer šesť rokov, nikto nedokáže opísať ani vyrozprávať.“ Uhorského kráľa Bela IV. priamo spomína ako účastníka týchto zmätkov a jeho konanie opisuje s dôrazom na vojenskú agresiu a jej demografické dôsledky: „uhorský kráľ Belo, túžiac pripútať k sebe krajiny zbavené dedičov, prostredníctvom pohanov odviehol do zajatia mnoho tisíc ľudí, mnoho ich pobil a pohraničné oblasti oboch krajín urobil takmer neobývateľnými.“ Zatiaľ čo rakúska letopisecká tradícia spája obraz rozvratu po roku 1246 priamo s uhorskou vojenskou agresiou a pomenúva jej aktéra, Ján z Viktringu v prvej kapitole zostáva pri všeobecnom obraze krajiny bez vládcu a uhorskú stranu ako konkrétneho aktéra doň nezaraďuje. Ciele a konanie Bela IV. tak v tejto časti textu zámerne odsúva do pozadia.¹³ Rovnako aj *Continuatio Garstensis* uhorské záujmy priamo pomenúva a spája ich s dynastickými nárokmi cez postavu Gertrúdy Babenberskej. Konštatuje, že Belo IV. podporil jej sobáš s ruským kniežaťom s cieľom „aby si z tohto dôvodu mohol sám kráľ oprávnené nárokovat' vojvodstvá Rakúsko a Štajersko.“¹⁴ O tejto udalosti informuje aj text *LCH*, hoci až v tretej kapitole prvej knihy, kde autor opisuje nadobudnutie Štajerského vojvodstva Uhrami, o čom bude reč nižšie.¹⁵ Ján z Viktringu tieto aspekty v prvých dvoch kapitolách prvej knihy ponecháva bokom a uhorskú stranu do centra výkladu zaraďuje až v ďalších častiach diela.

Zaujatie Rakúska Přemyslovcami

Až druhá kapitola prvej knihy *LCH* otvára výklad českého vstupu do otázky dedičstva po Babenbergovcoch, a to charakteristikou situácie v Svätej ríši rímskej po smrti cisára Fridricha II. Štaufského (1250). Táto epizóda ríšskych dejín je Jánom z Viktringu podaná ako stav vnútorného rozvratu. Kronikár konštatuje, že cisár zanechal Ríšu vo veľmi ťažkej situácii, v ktorej sa stupňovali konflikty medzi jednotlivými kniežatami, a to ako v Nemecku, tak aj

¹² K interpretácii roku 1246 ako predelu otvárajúceho dlhodobý zápas o nástupníctvo v stredoeurópskom priestore pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 13 – 20. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 202 – 206.

¹³ „Occiso itaque Friderico, potentissimo et inquieto duce Austriæ et Styriæ, quanta mala fere per sex annos utraque provincia sit perpessa, nullus valet scribere vel narrare. [...] Bela etiam rex Ungariæ orbata hereditibus terras sibi attrahere cupiens, multa millia hominum per paganos homines in captivitatem abduxit, multa occidit, ac utriusque terræ marchias fere inhabitabiles fecit.“ *Chronicon Austriacum breve*. In: *CFHH*, č. 1 217, s. 518 – 519. K charakteru prameňa pozri: LHOTSKÝ, Alphons. *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*. In: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Graz – Köln : Verlag Hermann Böhlau Nachf., 1963, s. 239 – 240.

¹⁴ „Bela rex Hungariæ consilium et auxilium tulit, ut rex Rusciæ qui apud ipsum tunc degebat, forsitan a suis eiectus, Gertrudam viduam ducis Hermannii duceret in uxorem, ut ex hoc ipse rex ducatus Austriæ et Styriæ sibi posset iustus vendicare.“ WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Garstensis* a. 1182 – 1257. In: *MGH SS 9. Hannoveræ : Impensis Bibliopolii Hahniani*, 1851, s. 599. K dynastickému pozadiu tohto kroku pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 27 – 28. Porovnaj: MIKA, *Walka o spadek*, s. 37 – 38.

¹⁵ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 154 – 157.

v Itálii.¹⁶ Tento úvodný rámec plní v kronikárovom výklade argumentačnú funkciu, pretože nestabilita cisárskej moci je v ňom použitá ako predpoklad, na základe ktorého sa rakúska šľachta obrátila na českú panovnícku dynastiu Přemyslovcov so žiadosťou o obsadenie uprázdneného vojvodského stolca. Je pritom logické, že Ján z Viktringu v tejto kapitole odkladá vojenský naratív konfliktu, ktorý výrazne dominoval jeho opisu bitky na Litave. V tomto prípade, naopak, vojenská intervencia Přemyslovcov do Rakúska nebola potrebná a kronikár, celkom správne, celý proces podáva predovšetkým ako diplomatické úsilie vtedajšieho českého kráľa Václava I. zaujať prostredníctvom svojho syna Přemysla Otakara rakúske krajiny.¹⁷ Václavova reakcia na žiadosť rakúskej šľachty tento dynastický argument ešte posilňuje rétorickým dôrazom na vojenské kvality svojho syna Přemysla, keď ho charakterizuje ako muža udatného v zbrani a pripraveného chrániť vojvodstvo vojenskou silou:

„Ó muži, ktorých zdobí urodenosť rodu, vernosť rodnej pôde a čestnosť vyznačená statočnosťou, dávam vám syna, v zbrani udatného, nesúceho mužného ducha, pripraveného na všetky vojenské činy, moravského markgrófa [Přemysla] Otakara, ktorého vám oddávam a žiadam, aby sa stal vašim kniežaťom, ktorý bude všetkým skutočne na osoh, prospešný a spoločný. Stav krajiny za spoluúčasti Boha a nás obráti k lepšiemu, napraví rozvrátené obyčaje a postará sa o všetko, čo patrí k spásu vlasti, každému zachová jeho práva a nebude chýbať ani odmena z našej štedrej odplaty. Preto nikoho z vás nijako nebude mrziť, že svojím súhlasom podporil toto rozhodnutie.“¹⁸

Údajné slová Václava I. v podaní Jána z Viktringu treba interpretovať ako garanciu schopného vojvodu, ktorý v prípade potreby uchráni rakúsku šľachtu a ministerialitu pred možnými nepriateľmi. Přemysl Otakar je prezentovaný ako panovník, ktorý dokáže stabilizovať krajinu silou, čo v kontexte politického vývoja v Rakúsku po roku 1246 iste nebolo len rétorickým klišé, ale konkrétnou požiadavkou rakúskej šľachty, ktorá po šiestich rokoch bezvládia, zmätkov pri snahách o obsadenie vojvodského stolca a opakovaných vojenských

¹⁶ „Anno Domini MCCLI moritur secundus Fridericus imperator; reliquit in regni culmine scissuras gravissimas et concussionones parcium in alterutrum, tam in Alemannia quam Ythalia, unoquoque se melius gestiente.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152.

¹⁷ Kontrast medzi vojenským jazykom prvej kapitoly a jeho absenciou v druhej kapitole zodpovedá aj skutočnému charakteru vývoja v rokoch 1246 – 1252. Ten bol predovšetkým obdobím diplomatického súperenia, dynastických sobášov a mocenského manévrovania rakúskej šľachty, nie priamych vojenských konfliktov o krajiny babenberského dedičstva. Literatúra charakterizuje roky 1246 – 1252 ako obdobie, v ktorom absencia panovníckej moci priniesla zásadné a dlhodobé pôsobiace zmeny v právnej a správnej štruktúre rakúskych krajín, a celý proces nástupu Přemysla Otakara II. hodnotí ako výsledok diplomatických rokovaní vedených frakciami rakúskej šľachty a ministeriality. DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 239, 255 – 256. Porovnaj: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 18 – 25. K vojenskému vpádu Uhrov v roku 1250 a jeho diplomatickému doriešeniu pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 31 – 32; ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 22 – 23. K pozícii Rakúska v rámci ríšskeho právneho poriadku a k otázke uprázdnených ríšskych lén ako právneho argumentu po roku 1246 pozri: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 202 – 210.

¹⁸ „O viri, quod ornat propaginis nobilitas et natalis soli fidelitas et probitatis insignit honestas, ab eo filium in armis strennum, virilem gerentem animum, ad omnes actus bellicos expeditum, Moravie marchionem Otakarum, quem vobis opto et posco fieri principem, omnibus revera profuturum, utilem et communem, statum terre Deo et nobis cooperante in melius commutabit et dissipatas consuetudines reformabit et omne, quod ad salutem patrie pertinet, procurabit, sua iura singulis conservabit, nec deerit nostre largiflua remunerationis stipendium. Quo quemlibet vestrum nullatenus penitebit ad hoc votum sui consensus amminiculum adiecisse.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152 – 153. K panovníckemu profilu vtedajšieho moravského markgrófa Přemysla Otakara v kontexte hľadania schopného kandidáta na uprázdnený vojvodský stolec v Rakúsku pozri: VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české 3. 1250 – 1310*. Praha : Paseka, 2002, s. 40 – 43.

vpádov potrebovala panovníka schopného krajinu ubrániť.¹⁹ Spomínané dielo *Continuatio Garstensis* navyše hovorí, že Přemysl Otakar si rakúsku šľachtu získal darmi a sľubmi, takže mestá a hrady sa mu vzdali bez odporu. Ján z Viktringu to zachytáva rovnako, keď výslovne konštatuje, že Přemysl Otakar vstúpil do krajiny bez akéhokoľvek odporu, opomína však informáciu o jeho úplatkárskom správaní.²⁰ Podporuje tak naratív vytvárajúci obraz Přemysla Otakara ako cnostného rytierskeho panovníka, ktorý v *LCH* pretrváva ešte takmer dve desaťročia. Absencia vojenského odporu v kronikárovom texte nefiguruje len ako historický fakt, ale aj ako legitimačný argument. Príchod Přemysla Otakara do Rakúska nie je vykreslený ako násilné obsadenie vojvodstva, ale ako prijatie zo strany domácej šľachty a ministeriality. Práve táto interpretácia odlišuje *LCH* od časti rakúskej letopiseckej tradície, ktorá celé obdobie po roku 1246 čítala predovšetkým cez vojenskú devastáciu a jej dôsledky pre krajinu. *Chronicon Austriacum breve* opisuje situáciu po roku 1246 ako dobu, keď uhorský kráľ Belo IV., „*túžiac zmocniť sa krajín zbavených dedičov, odviezol do zajatia mnoho tisíc ľudí, mnoho ich pobil a pohraničné oblasti oboch krajín urobil takmer neobývateľnými*,“²¹ pričom ďalšie naračné pramene rakúskej proveniencie tieto vojenské operácie potvrdzujú.²²

Ján z Viktringu ďalej sústreďuje svoju pozornosť na sobáš Přemysla Otakara s Margarétou Babenberskou a na jej odovzdanie *Privilegium minus*, ktorým potvrdila jeho právo na vládu v babenberských krajinách.²³ Opis tohto momentu v *LCH* poukazuje aj na spomínaný legitimačný prvok, ktorý Ján z Viktringu do svojho výkladu začlenil. Václavov príkaz sy-

¹⁹ K požiadavkám rakúskej šľachty na kandidáta schopného obrany krajiny v kontexte uhorských vpádov v rokoch 1246 – 1252 pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 22 – 25. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 255 – 256.

²⁰ „[...] Nam idem rex Ruscie statim auxilio regis Hungarie destitutus rediit ad sua, uxore sua tamquam vidua derelicta; presertim cum Premizlaus dictus Otakarus filius regis Boemie terram Austrie occupasset, et per consilium et auxilium Alberonis de Chunringe, in inferioribus et superioribus eiusdem terre partibus iam regnaret. Ita enim sapienter et blande muneribus et promissis nobiles inclinavit, quod civitates et castra sine armorum strepitu dederunt se illi, ut non esset angulus qui eius dominium aliquatenus recusaret. [...]“ *Continuatio Garstensis*, s. 599. Porovnaj priamo text *LCH*: „*Nichilominus regis filius, precipiens quosdam suis placitis assentire preambulos iam predictos cum copiis sequebatur et utraque parte Danubii pene omnibus promissis et muneribus persuasit, ut ad eius favorem breviter flecterentur, et intrans terram nullo obsistente possessionem Austrie apprehendit*.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 153. príchod Přemysla Otakara do Rakúska sa uskutočnil na konci roka 1251, pričom jeho pozícia bola definitívne potvrdená na krajinskom sneme v Korneuburgu v decembri toho istého roku. K priebehu a okolnostiam tohto procesu pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 25 – 26. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 255 – 256. K úlohe Albrechta z Kuenringu pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 35 – 36.

²¹ „*Bela etiam rex Ungariae orbatas haeredibus terras sibi attrahere cupiens, multa millia hominum per paganos homines in captivitatem abduxit, multa occidit, ac utriusque terrae marchias fere inhabitabiles fecit*.“ *Chronicon Austriacum breve*. In: CFHH, č. 1 217, s. 518.

²² Pozri napríklad: WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Sancrucensis II*. In: *MGH SS 9*, s. 642, kde je zachytený uhorský vpád do Rakúska; ďalej: WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Annales Sancti Rudberti Salisburgenses*. In: *MGH SS 9*, s. 791, kde je k roku 1250 zaznamenaný uhorský postup za účasti Kumánov hlboko do vnútrozemia Rakúska.

²³ „*Rex autem pater audiens statim mandat, ut se in principatu hoc stabiliat, reginam Margaretam in matrimonium accipiat, qua habita terra firmitus habeatur, quia constaret ad Romanum imperium de iure provinciam devolutam et a Romano principe repossendam*. [...] *Et habitis nuptiis imperiale privilegium marito contradidit aureo sigillo consignatum, quo omne ius, quod virili sexui in bonis patrimonialibus competere, habere se plenarie comprobavit*.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152 – 153. K právnomu obsahu a symbolickej funkcii *Privilegium minus* v tomto kontexte pozri: APPELT, Heinrich. *Privilegium minus. Das staufische Kaisertum und die Babenberger in Österreich*. Wien, Köln, Graz: Böhlau Nachf., 1973, s. 91 – 92. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 445 – 446.

novi, aby sobášom s Margarétou posilnil svoju pozíciu, obsahuje explicitné uznanie ríšskeho právneho nároku na babenberské krajiny ako na uprázdnené ríšske léna. Interpretácie to možno chápať ako argument, ktorý kronikár do svojho textu zaradil zámerne, pretože práve ním vytvára protiváhu k možnému spochybneniu legitimacy vlády Přemyslovcov v rakúskych krajinách zo strany kráľovskej, respektíve poľažmo cisárskej moci v Ríši.²⁴ Zmienkou o údajnom odovzdaní *Privilegium minus* potom toto legitimačné úsilie kronikár vo svojom rozprávaní zavŕšil aj na dynastickej rovine, pretože Margaréta ním potvrdila plné právo Přemysla Otakara na dedičstvo po Babenbergovcoch.²⁵

Zaujatie Štajerska Arpádovcami

V tretej kapitole prvej knihy *LCH*, nazvanej *Quomodo Bela rex Ungarorum Styriam optinuerit*, obracia Ján z Viktringu svoju pozornosť na uhorské úsilie zaujať uprázdnený vojvodský stolec v Štajerskom vojvodstve. Zo svojho pohľadu opisuje okolnosti, za ktorých uhorský kráľ Belo IV. Štajersko získal, prostredníctvom svojich verných ľudí spravoval a napokon zakrátko aj stratil. Celú túto dejovú linku kronikár zhŕňa v dvoch vetách, ktoré možno považovať za os jeho výkladu politického vývoja v tejto časti babenberských krajín v rokoch 1251 – 1254:

„Nádej bavorského vojvodu bola zmarená a povolaný bol uhorský kráľ, [ktorý] so silou vstúpil do krajiny, bol vyhlásený za knieža a pána Štajerska a po prevzatí moci v krajine prostredníctvom záhrebského vojvodu Štefana a niektorých grófov, hovoriacich jeho jazykom, sa vrátil do Uhorska. Tí [Uhri], ktorí príliš utláčali miestnych obyvateľov, vyhrážali sa im odvedením do Uhorska a vrhnutím do pút, tak donútili Štajerčanov, aby požadovali Přemysla Otakara za svojho vládcu a pána.“²⁶

Tento úryvok je z hľadiska štruktúry kronikárovho naratívu kľúčový. Uhorský vojenský úspech a následné vytvorenie akéhosi jednoduchého administratívneho aparátu (dosadenie Štefana I. Gutkeleda do pozície štajerského kapitána) sú v ňom podané ako sled udalostí, ktorého logickým dôsledkom je zlyhanie tejto správy a otvorenie priestoru pre návrat Přemysla Otakara.²⁷ Kronikár pritom príčinu tohto zlyhania nepripisuje vonkajšiemu vojenskému tlaku, ale konaniu samotných uhorských správcov. Ján z Viktringu tak hneď v úvode naznačuje, že štajerská šľachta a ministerialita nenasledovali vo veci obsadenia vojvodského stolca automaticky tú rakúsku, čo bola skutočnosť, ktorú dokumentujú aj dobová diplomatická produkcia i neskoršia historiografia.²⁸

²⁴ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 152 – 153.

²⁵ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 153; DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 445 – 446.

²⁶ „*A sua spe Bawarie dux frustratur, Ungarie rex vocatur, cum potencia terram ingreditur, princeps et dominus Styrie proclamatur, et disposita terra per Stephanum ducem Zagrabie et per aliquos sue lingue comites Ungariam est reversus. Qui terricolos nimium opprimentes, abductiones in Ungariam eis et vincula minantes, Ottakarum in principem et dominum petere compellebant.*“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 154 – 155.

²⁷ K rozdeleniu štajerskej šľachty v otázke nástupníctva a k jej odlišnému postoju oproti rakúskej šľachte pozri: HERUCOVÁ, Angelika. Vojna o babenberské dedičstvo a Štefan V. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 1, s. 7 – 8; MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia Historica Bohemica*, 1979, roč. 1, č. 1, s. 41 – 42.

²⁸ K postoju štajerskej šľachty voči Přemyslovi Otakarovi v rokoch 1251 – 1254 a k jej neskoršiemu príklonu na stranu Přemysla Otakara pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 26 – 27; PÁLKO, Jakub. Územný rozsah uhorskej moci v Štajersku na príklade rozsudkových listín Gotfrieda z Mariboru. In: *Vita trans Historiam*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 8 – 10.

Kronikár ďalej opisuje postup Bela IV. pri získavaní prívržencov z radov domácej štajerskej šľachty a ministeriality ako kombináciu sľubov a darov (úplatkov), pričom morálny rozmer tejto taktiky podčiarkuje citátmi z Ovídia a Vergília.²⁹ Funkcia týchto citátov nie je len rétorická. Odkazovaním na antických autorov, pre ktorých závislosť od zlata synonymizovala morálny úpadok, Ján z Viktringu nepriamo hodnotí postup Bela IV. ako korupciu nezlučiteľnú s konaním cnostného vládcu. Šľachtici z Liechtensteinu, Offenbergu a Ehrenfelsu údajne kráľovské dary odmietli, avšak Belo IV. Štajersko napriek tomu získal.³⁰

Nasledujúca časť Jánovho rozprávania je z hľadiska interpretácie uhorskej správy Štajerska ešte kľúčovejšia. Kronikár totiž opisuje mechanizmus, akým sa táto správa zrútila zvnútra. Uhorskí správcovia vraj nerešpektovali práva štajerskej šľachty a ministeriality, vyhrážali sa im väznením v Uhorsku, čím Štajerčanov sami dotlačili k tomu, aby sa usilovali o zvrhnutie ich moci.³¹ Tento kronikárov obraz skutočne nachádza oporu aj v diplomatických prameňoch datovaných do rokov 1254 – 1260. Tie dokumentujú rozsiahle napätie medzi Uhrami dosadenými správcami a domácou šľachtou a cirkevnými inštitúciami.³² Ján z Viktringu tu teda nevytvára len legitimačný naratív Přemyslovho víťazstva, ale zároveň poskytuje interpretáciu príčin uhorského neúspechu udržať sa v Štajersku, pričom zodpovednosť kladie na spôsob výkonu správy, nie na vojenské schopnosti vtedajšieho rakúskeho vojvodu Přemysla Otakara. Tento výklad je navyše v súlade s tým, čo kronikár explicitne konštatuje, keď tvrdí, že Přemysl Otakar nemusel Štajersko dobyť, stačilo prísť a tamojšie elity ho bez odporu prijali.³³ Belovu vojenskú kampaň do Rakúska z roku 1252 Ján z Viktringu hyperbolizuje, keď počet uhorského a kumánskeho vojska vyčísľuje na osemdesiat tisíc ozbrojencov, čo v kronikárskej tradícii tohto obdobia štandardne slúžilo na zdôraznenie rozsahu vojenskej hrozby.³⁴ Opis kampane zahŕňa drancovanie, vypaľovanie a odvádzanie ľudí do zajatia, čo sú typické motívy zachytené aj mnohými ďalšími prameňmi, ktoré zachytili uhorské vojenské operácie v Rakúsku v rokoch 1252 – 1254.³⁵

Sobáš Gertrúdy Babenberskej, po Margaréte druhej žijúcej dedičke babenberských dŕžav, s Romanom Haličským je v kronikárovom texte charakterizovaný ako priamy dôsledok politického úsilia Bela IV. o presadenie sa v Štajerskom vojvodstve. Gertrúda mu vraj

²⁹ Pôvodné znenie Ovídiiovho citátu: „*Dulcibus est verbis mollis alendus amor.*“ Vergíliov citát: „*Quid non humana pectora cogis, auri sacra fames?*“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 154. Ku kronikárovmu používaniu antických autorov ako nástroja morálneho hodnotenia pozri pramenokritickú štúdiu edície: Tamže, s. V – XLII.

³⁰ K dosadeniu Štefana I. Gutkeleda do funkcie štajerského kapitána (*capitaneus Styrie*) a k jeho postaveniu v uhorskej správe Štajerska pozri: PALKO, Jakub. *Štefan I. Gutkeled (†1259): Banus et dux totius Sclavoniæ et capitaneus Styriæ*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2024, s. 101 – 108; PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy 1254 – 1260. In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 7 – 8.

³¹ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 155.

³² K diplomatickým dokladom napätia medzi Uhrami dosadenými úradníkmi a domácou šľachtou a cirkevnými inštitúciami v Štajersku v rokoch 1254 – 1260 pozri: PALKO, *Majetkové spory*, s. 8 – 25.

³³ „*Veniens autem Otakarus verbis persuasibilibus leviter ad sui receptionem terre populum inclinavit.*“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155. K príčinám zrútenia sa uhorskej správy Štajerska a k úlohe protiuhorského povstania štajerskej šľachty pozri: HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 8 – 9. Porovnaj: PALKO, *Majetkové spory*, s. 24 – 25.

³⁴ „*Bela autem coacto in exercitu armatorum milium octoginta Austriam ingreditur circa Viennam, provincie illius caput, omnia diripit et devastat habitaciones indendendo, in captivitate homines abigendo.*“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155.

³⁵ Porovnaj napríklad: Continuatio Sancrucensis II. In: *MGH SS* 9, s. 643; Annales Sancti Rudberti Salisburgenses, s. 792 – 793. Rozsiahlu analýzu prvej česko-uhorskej vojny (1252 – 1254) zahŕňajúcu všetky relevantné zdroje pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 28 – 31.

postúpila všetky dedičné práva (*Privilegium minus*), pričom tvrdila, že sú rovnakého rozsahu ako tie, ktoré jej príbuzná Margaréta odovzdala Přemyslovi Otakarovi, a vydala sa za syna haličského kniežata, spojenca Bela IV.³⁶ Pre Jána z Viktringu je pritom podstatné, že Belove nároky na babenberské dedičstvo sú týmto podaním legitimačne oslabené, keďže sa zakladajú na postúpení práv od Gertrúdy, ktorej vlastné nároky boli podľa neho sporné. Z celkového jazykového štýlu a použitých termínov je zjavná určitá miera zaujatosti Jána z Viktringu voči Uhrom a príklon k českej strane.³⁷ Záver Jánovho rozprávania v tejto fáze vývoja vojny o babenberské dedičstvo prináša len stručné konštatovanie podmienok budínskeho mieru z roku 1254³⁸ a reakciu štajerskej šľachty na delenie krajín, ktorú kronikár ilustruje biblickým obrazom o škorpiónoch namiesto bičov.³⁹

Bezprostredne po opise uzatvorenia budínskej mierovej zmluvy sa kronikár v texte vracia o dva roky späť, pričom do svojho výkladu začleňuje zmienku o paralelne prebiehajúcom spore o salzburský arcibiskupský stolec, ktorý kulminoval práve v roku 1252. Tento postup je typický pre Jánov spôsob zaraďovania sprievodných politických udalostí do širšieho výkladu, pričom ako jeden z mála stredovekých kronikárov a letopiscov prepojoil boje v Salzburskej arcidiecéze s vojnou o babenberské dedičstvo. Upriamenie pozornosti na boj seckauského biskupa Ulricha I. a salzburského arcibiskupa-elektu Filipa Sponheimského pritom nie je náhodné, keďže tento spor bol integrálnou súčasťou vojny o babenberské dedičstvo. Jeho zaradenie do textu tretej kapitoly naznačuje, že Ján z Viktringu vnímal udalosti odohrávajúce sa vo východoalpskom priestore ako vzájomne sa ovplyvňujúce procesy, čo už bolo potvrdené aj súčasnou historiografiou.⁴⁰

V závere kapitoly kronikár vo svojom rozprávaní presiahol rámec budínskeho mieru a zachytil udalosti súvisiace s druhou fázou vojny o babenberské dedičstvo (1258 – 1261). Ján z Viktringu sem zaradil obliehanie mesta Ptuj kráľovičom Štefanom (neskorším uhorským kráľom Štefanom V., 1270 – 1272), ktorý bol osobitne nepriateľsky naladený voči

³⁶ „Gertrudis marchionissa in detrimentum Otakari Bele regi omnia sua iura, que se tamquam Margaretam habere asseruit, resignavit et ad eius nutum Ruthenorum regis filio se matrimonialiter sociavit. Que nupcie in castro Himperch sollempniter celebrantur.“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155. K Gertrúdinej právnej pozícii a spornosti jej nárokov pozri: HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 7 – 8. Porovnaj: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 444 – 446.

³⁷ K odlišnému podaniu Gertrúdinej motivácie v iných prameňoch pozri: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 27 – 28. Z prameňov napríklad: Continuatio Garstensis. In: *MGH SS 9*, s. 599.

³⁸ Mierová zmluva, označovaná ako „*pax Austriaca*“ či „*Ofener Friedensvertrag*“, bola kompromisnou dohodou ukončujúcou prvú etapu bojov o babenberské dedičstvo. Pozri: ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 95 – 96. Originál listiny mierovej zmluvy: Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Historica Třeboň, sign. 2; kópia v Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL), f. Diplomatiikai Levéltár (DL) 289 199. Z edícií pozri napríklad: ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae 5/1 (CDB)*. Pragae : Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974, č. 21, s. 59 – 60; BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Regesta Imperii V/1: Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard. 1198 – 1272 (RI)*. Innsbruck : Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1901, č. 11 678, s. 1 721.

³⁹ „Que particio Styriensibus displicuit supra modum immiens periculum formidantibus; nam Ungari aceribus eos anagriantes et Stephanus dux, qui prius effugatus fuerat, quos ante flagellis castigaverat, scorpionibus nunc cedebat.“ Liber certarum historiarum, rec. A, s. 155 – 156. K podmienkam budínskeho mieru z roku 1254 pozri: PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In: *Opus signinum. Historia Nova 16*. Bratislava : Stimul, 2020, s. 32 – 51; ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 39 – 41.

⁴⁰ K sporu o salzburský arcibiskupský stolec ako integrálnej súčasť vojny o babenberské dedičstvo a k jeho previazanosti s politickým vývojom v rakúskych krajinách pozri najnovšie: ČAPČÍK, Ján. Boj o salzburský arcibiskupský stolec (1246 – 1266). In: *Medea – Studia mediaevalia et Antiqua*, 2025, roč. 24, č. 1, s. 6 – 34.

štajerskému maršálkovi Fridrichovi V. z Ptuju. Práve Fridrich sa do veľkej miery podieľal na vyhnaní Belom IV. dosadeného štajerského kapitána Štefana I. Gutkeleda z krajiny na prelome rokov 1257/1258.⁴¹ Do tohto konfliktu vstúpil spomínaný seckauský biskup Ulrich I., ktorý sa vrátil z Ríma, kde sa riešila otázka jeho zvolenia za salzburského arcibiskupa po exkomunikovanom Filipovi Sponheimskom, stále však „tyranský“ spravujúcom biskupstvo.⁴² Ulrich mal prísť k Štefanovi s listom od pápeža, v ktorom dokladal, že Ptuj patrí pod jeho jurisdikciu, a žiadal ho o stiahnutie uhorských vojsk. Štefan odpovedal, že o tom nevedel a že prišiel len proti Fridrichovi z Ptuju, no bez straty cti sa nemôže stiahnuť. Napokon Ptuj od biskupa prijal ako záloh za tritisíc mariek striebra, pričom sa zaviazal ho vrátiť podľa dohodnutých podmienok.⁴³ Pre kronikára je táto epizóda príkladom Štefanovho pragmatizmu, keď namiesto vojenskej konfrontácie s Ulrichom využil jeho oslabené postavenie na získanie strategického mesta a na zaistenie uhorského sídla a panovníckej rezidencie v tomto priestore. Zároveň z neskoršieho vývoja opísaného v iných prameňoch vieme, že Štefan Ulricha následne podporoval v jeho boji s Filipom Sponheimským.⁴⁴

Bitka pri Kressenbrunne a druhá česko-uhorská vojna

Štvrtá kapitola prvej knihy LCH zachytáva jednu z rozhodujúcich fáz vojny o babenberské dedičstvo v sledovanom období. Přemysl Otakar II. v nej definitívne vytlačil Uhrov zo Štajerska, pričom opäť došlo k vojenskej konfrontácii zavŕšenej bitkou pri Kressenbrunne v júli 1260.⁴⁵ Ján z Viktringu otvára kapitolu konštatovaním, že Štajerčania, čoraz viac utláčaní Uhrami, sa obrátili na rakúskeho vojvodu Přemysla Otakara a prosili ho o oslobodenie, pričom mu pripomínali historickú jednotu Rakúska a Štajerska pod jedným panovníkom od nepamäti:

„Roku Pána 1260 boli Štajerčania čoraz viac utláčaní Uhrami, preto sa obrátili na [Přemysla] Otakara a prosili ho, aby ich oslobodil spod tohto jarma. Uviedli, že tieto dve krajiny, Rakúsko a Štajersko, boli od nepamäti spravované jedným kniežaťom a boli vzájomne spojené.“⁴⁶

Tento argument dynastickej a historickej jednoty oboch krajín Ján z Viktringu do svojho rozprávania zjavne zaradil zámerne, pretože tak ospravedlňuje Přemyslov vojenský zásah snahou o pokračovanie historickej kontinuity narušenej ambíciami uhorského kráľa Bela

⁴¹ „Primogenitus autem Bele Stephanus Friderico de Petovia specialiter infestus extitit et intrans Styriam Petoviam obsidione fortissima cinxit.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 156. K druhej česko-uhorskej vojne o babenberské dedičstvo najkomplexnejšie: ROHÁČ, Peter. II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrunne. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 23 – 44.

⁴² „Quod Ulricus presul, qui adversus Philippum iam reprobatus et excommunicatus, adhuc tamen per episcopium tyrannidem exercentem, fuerat assumptus de ecclesia Sekovense ad pontificium Salzburgense, audiens, a sede apostolica iam reversus, venit ad Stephanum cum litteris recommendationis summi presulis, quod Petovia sue sit dicionis, sufficienti testimonio declaravit et, ut abscedat, suppliciter flagitavit.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 156. K tomu pozri: ČAPČÍK, Boj o salzburský, s. 24.

⁴³ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 156.

⁴⁴ K strategickému významu Ptuju v kontexte uhorskej prítomnosti v Štajersku pozri: PALKO, Územný rozsah uhorskej moci, s. 12 – 15.

⁴⁵ K bitke pri Kressenbrunne súhrnne pozri: KLIMA, Hermann. *Die Schlacht bei Groissenbrunn anno 1260. Entscheidung im Marchfeld*. Wien : LIT Verlag, 2010, 52 s.

⁴⁶ „Anno Domini MCCLX. Styrienses magis ac magis ab Ungaris afflicti Otakarum invocant et invitant, ut iugum hoc ab eis auferat, deprecantur, quia memorandum est has duas terras, Austriam et Styriam, ab antiquo ab uno principe regulatas et mutua sibi coherencia coniungatas.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 157.

IV. a jeho syna Štefana. Takýmto spôsobom celý výklad rámcuje ako obnovenie narušeného poriadku, nie ako agresívnu výbojnú politiku Přemysla Otakara.⁴⁷

Vojenská linka tejto kapitoly bola Jánom z Viktringu štruktúrovaná do dvoch fáz. V prvej kráľovič Štefan, po tom, čo sa dozvedel o diplomatickej aktivite Přemysla Otakara v Štajersku, vyplienil cirkevné i svetské majetky v pohraničí, pričom Přemysl ho vraj nemohol pre dohodnuté prímerie priamo vojensky konfrontovať. Kronikár túto situáciu opísal prostredníctvom aktivity grófa z Hardeggu, ktorý sa vraj s tisíckou mužov a bez vedomia Přemysla Otakara rozhodol pomôcť „štajerským priateľom a príbuzným,“ čím prinútil Štefana ustúpiť.⁴⁸ Táto epizóda je dôležitá najmä z analytického hľadiska. Ján z Viktringu ňou totiž rieši problém Přemyslovej väzby na prímerie uzatvorené so Štefanom tým, že zodpovednosť za vojenský zásah prenáša na súkromnú iniciatívu rakúskej šľachty, čím Přemysla Otakara vykresľuje ako muža, ktorý dodržiava slovo.⁴⁹ Po vypršaní prímeria Přemysl Otakar pomerne rýchlo Štajersko obsadil.⁵⁰

Druhú fázu otvára reakcia Bela IV. Kronikár opäť hyperbolizuje jeho silu, keď počet jeho vojsko vyčísluje na dvestotisíc mužov táboriacich pri rieke Morave. Tieto jednotky mali devastovať rakúske pohraničie a zabíjať zajatcov z mesta Laa an der Thaya.⁵¹ Opäť tu ide o zjavnú snahu kronikára zdôrazniť rozsah hrozby zo strany Uhrov, a tým zvýrazniť Přemyslovo víťazstvo. Bitka pri Kressenbrunne v roku 1260 je Jánom z Viktringu opísaná stručne, no s výrazným dramatickým detailom o neznámom kumánskom vojvodovi, ktorý sa ponúkol vykúpiť toľkými eunuchmi, koľko vlasov mal na hlave. Přemysl Otakar ponuku vraj odmietol a Kumána popravil.⁵²

Konfrontácia uhorského a českého vojska pri Kressenbrunne zavŕšila druhú fázu vojny o babenberské dedičstvo a zároveň uzatvorila sledované obdobie výkladu Jána z Viktringu. Uhorské vojsko utrpelo zdrvivú porážku, ktorej dôsledkom bola definitívna strata Štajerska. Formálne bola táto strata potvrdená viedenskou mierovou zmluvou uzatvorenou v marci 1261, na základe ktorej sa Belo IV. vzdal nárokov na Štajerské vojvodstvo v prospech Přemysla Otakara II.⁵³ Zmluva tak definitívne uzavrela druhú fázu vojny o babenberské dedičstvo a na viac ako desaťročie stabilizovala mocenské pomery v stredoeurópskom priestore.⁵⁴

⁴⁷ ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 96.

⁴⁸ „[...] vir generosi cordis comes de Hardeck cum mille ad prelium expenditis extraconductum Ottakari succurrendum statuit proximis et amicis; cuius Styrienses cordati ingressu effecti Stephano et suis incuciant retrocessum.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 157.

⁴⁹ Celkovo vývoj v rokoch 1258 – 1260 pozri: DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 453 – 454.

⁵⁰ ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 109 – 110.

⁵¹ „Indignantus Bela cum filio ducenta milia hominum in exercitu suo habens iuxta Maraham fluvium in Austria castra locat, viciniam totam dissipat, nobiles et preclaros viros de Laha civitate, ad presidium ibi positos, exeuntes captos abductosque Comanorum immanissima gens trucidat.“ *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 157. K tomu podrobne: ROHÁČ, *II. česko-uhorská vojna*, s. 28 – 29; ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 110 – 116.

⁵² *Liber certarum historiarum*, rec. A, s. 158.

⁵³ K podmienkam viedenskej mierovej zmluvy z marca 1261 a k jej dôsledkom pre rozdelenie babenberského dedičstva pozri: HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 9; DOPSCH et al., *Österreichische Geschichte*, s. 455 – 456. K priebeh bitky pri Kressenbrunne a jej vojenskému kontextu pozri: MIKA, *Walka o spadek*, s. 60 – 64.

⁵⁴ K celkovému hodnoteniu výsledkov druhej fázy vojny o babenberské dedičstvo a k postaveniu Přemysla Otakara II. v stredoeurópskom priestore po roku 1261 pozri: ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II.*, s. 121 – 123.

Záver

Analýza príslušných pasáží LCH ukazuje, že Ján z Viktringu nepredkladá dejiny vojny o babenberské dedičstvo ako sled vojenských udalostí, ale ako premyslene vystavaný výklad legitimacy, jej nadobúdania, spochybňovania a následnej straty. Vojenské konflikty v jeho podaní nevystupujú ako autonómna rovina politického vývoja, ale ako prostriedok, prostredníctvom ktorého kronikár artikuluje širší politický a morálny poriadok. Už samotný výber a kompozícia jednotlivých historických udalostí naznačujú, že ide o vedome selektívny naratív, ktorého cieľom nie je rekonštrukcia udalostí v ich úplnosti, ale ich interpretačné usporiadanie.

Najvýraznejšie sa tento princíp prejavuje v kontraste medzi úvodnými kapitolami diela. Podrobný opis bitky na Litave v roku 1246, ktorý patrí k najdetailnejším vojensko-analytickým pasážam celého textu, stojí v ostrom protiklade k spôsobu, akým kronikár zachytáva udalosti nasledujúcich rokov. Smrť Fridricha II. Babenberského nie je prezentovaná ako náhodný výsledok bojového stretu, ale ako dôsledok konkrétnych taktických a veliteľských pochybení. Naproti tomu vstup Přemysla Otakara II. do priestoru rakúskych krajín v roku 1251 je koncipovaný predovšetkým ako výsledok diplomatického úsilia a dynastickej stratégie, pričom absencia vojenského odporu nadobúda funkciu legitimačného argumentu. Tento kontrast nie je náhodný, ale zodpovedá základnej osi kronikárovho výkladu, v ktorom vojenská rovina ustupuje do úzadia v prospech otázky oprávnenosti moci.

Zmena jazykového a naratívneho smerovania výkladu nastáva až v pasážach venovaných uhorskej politike. Opis vojenských kampaní Bela IV. v Rakúsku a následnej správy Štajerska je pretkaný obrazmi násilia, drancovania a represie, pričom kronikár pracuje aj s hyperbolickými údajmi o počtoch vojsk a rozsahu škôd. V tomto kontexte sa vojenská akcia stáva nositeľom negatívneho hodnotenia a nástrojom kontrastu voči obrazu Přemysla Otakara II., ktorého vojenské aktivity sú naopak systematicky redukované alebo úplne obchádzané. Najzreteľnejšie sa tento postup prejavuje pri opise zisku Štajerska v roku 1260, kde kronikár vedome potláča vojenský aspekt udalostí a zdôrazňuje dobrovoľné prijatie panovníka zo strany krajiny. Aj epizóda s grófom z Hardeggu je formulovaná tak, aby sa vojenská iniciatíva oddelila od osoby panovníka, čím zostáva zachovaný jeho obraz ako vládcu rešpektujúceho dané záväzky.

Porovnanie s rakúskou letopiseckou tradíciou tento interpretačný rámec ešte zvyrazňuje. Pramene ako *Chronicon Austriacum breve*, *Continuatio Sancrucensis II* či anály salzburskej proveniencie venujú podstatne väčší priestor konkrétnym dôsledkom vojenských zásahov uhorskej strany a explicitnejšie tematizujú materiálne a demografické škody spôsobené konfliktom. Zároveň však nevynechávajú ani aktivity českej strany, čím ponúkajú vyváženejší obraz diania. Ján z Viktringu naopak pracuje s týmto materiálom selektívne a jeho výklad smeruje k vytvoreniu výrazného protikladu medzi uhorskou vojenskou agresiou a legitímnym, takmer ideálnym panovníckym vystupovaním Přemysla Otakara II.

Záverečné využitie Horáciovho citátu v štvrtej kapitole, adresovaného českému kráľovi ako memento premenlivosti šťastia, uzatvára celý sled udalostí v rovine, ktorá presahuje samotný historický naratív. Kronikár týmto gestom rámcuje výklad ako celok s vedomím jeho ďalšieho vývoja a zároveň ho posúva do roviny morálneho príkladu. Víťazstvo pri Kressenbrunne a mierové usporiadanie z roku 1261 tak nepredstavujú definitívne zavŕšenie konfliktu, ale skôr vrchol deja, za ktorým nasleduje nevyhnutná korekcia nastoleného poriadku v predtým rozvrátených babenberských dŕžavách.

V tomto svetle sa LCH nejaví ako neutrálna kronikárska správa, ale ako premyslene komponované dielo, v ktorom výber, redukcia a interpretácia udalostí slúžia na formulovanie konkrétneho obrazu moci, legitimacy a jej hraníc.

J. PALKO: VON DER LEITHA BIS KRESSENBRUNN: DIE BÖHMISCH-
UNGARISCHEN KRIEGE UM DAS BABENBERGER ERBE IM *LIBER*
CERTARUM HISTORIARUM DES ABTES JOHANN VON VIKTRING
(1246–1261)

Der Krieg um das Babenberger Erbe gehört zu jenen Konflikten, die in der zeitgenössischen narrativen Überlieferung einen außerordentlich starken Niederschlag fanden, da sein Verlauf in einer Vielzahl von Chroniken und Annalen überliefert ist, die in unterschiedlichen politischen und geographischen Kontexten nicht nur Mitteleuropas entstanden. Diese Tatsache wirft zugleich die Frage nach der Auswahl eines konkreten Quellenkorpus und dessen Aussagekraft auf. Die vorliegende Studie analysiert die ersten beiden Phasen des Krieges um das Babenberger Erbe (1246–1261) anhand der Darstellung in der Chronik *Liber certarum historiarum* des Viktringer Abtes Johann. Trotz ihres Umfangs und ihres hohen Quellenwertes wird diese Quelle in der mitteleuropäischen Historiographie bislang nur am Rande berücksichtigt. Ziel der Studie ist es, auf der Grundlage einer Inhaltsanalyse der ersten vier Kapitel des ersten Buches der Chronik das narrative und interpretative Modell des Chronisten zu rekonstruieren, seine Legitimationsstrategie zur Wiederherstellung der Herrschergewalt in der Region zu identifizieren und seine Darstellung mit der parallelen österreichischen annalistischen Überlieferung zu vergleichen. Die Analyse zeigt, dass der Autor den militärischen Diskurs nicht deskriptiv, sondern selektiv und funktional einsetzt. Die Aktivitäten Přemysl Ottokars II. werden systematisch zugunsten eines diplomatischen und dynastischen Rahmens zurückgedrängt, während die ungarischen Interventionen durch das Prisma militärischer Verwüstung, Unterdrückung und moralischen Verfalls dargestellt werden. Das Ergebnis ist ein kohärentes, pro-přemyslidisches Legitimationsnarrativ, in dem die böhmische Herrschaft als Wiederherstellung der Ordnung erscheint, während die ungarische Herrschaft als Faktor dargestellt wird, der diese Wiederherstellung hemmt. Dieses Bild unterscheidet sich grundlegend von der Darstellung in der österreichischen Annalentradiation, in der Béla IV. wesentlich deutlicher als Akteur militärischer Aggression erscheint und den konkreten Folgen des Konflikts größere Aufmerksamkeit gewidmet wird. Die Analyse der einschlägigen Passagen des *Liber certarum historiarum* zeigt, dass Johann von Viktring die Geschichte des Krieges um das Babenberger Erbe nicht als Abfolge militärischer Ereignisse darstellt, sondern als eine sorgfältig konstruierte Deutung von Legitimität, ihrem Erwerb, ihrer Infragestellung und ihrem anschließenden Verlust. Militärische Konflikte erscheinen in seiner Darstellung nicht als autonome Ebene der politischen Entwicklung, sondern als Mittel, durch das der Chronist eine umfassendere politische und moralische Ordnung artikuliert. Bereits die Auswahl und Komposition der einzelnen historischen Ereignisse macht deutlich, dass es sich um ein bewusst selektives Narrativ handelt, dessen Ziel nicht die vollständige Rekonstruktion der Ereignisse, sondern ihre interpretative Anordnung ist.

Zoznam použitých prameňov a literatúry/ List of references and Literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene/Archives and Archives sources

München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Clm 22 107.

Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Historica Třeboň.

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, f. Diplomatikai Levéltár.

Publikované pramene/ Printed Sources

BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). Johannes Victoriensis. In: *Fontes rerum Germanicarum I. Johannes Victoriensis und andere Geschichtsquellen Deutschlands im vierzehnten Jahrhundert*. Stuttgart : J. G. Cotta'scher Verlag, 1843. 489 s.

BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Regesta Imperii 5/I: Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard. 1198 – 1272*. Innsbruck : Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1901.

GOMBOS, Ferenc Albin (ed.). Iohannes Victoriensis abbas sive Iohannes de Victoria. In: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC*. Budapestini : Szent István Akadémia, 1937 – 1943.

SCHNEIDER, Fedorus (ed.). Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historici separatim editi 36/1 – 2*. Hannoverae et Lipsiae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1909 – 1910. 387 + 346 s.

ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae 5/1*. Pragae : Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974.

WAITZ, Georg (ed.). Ex Annalibus Islandicis a. 422 – 1317. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 29*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1892, s. 239 – 270.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Annales Sancti Rudberti Salisburgenses. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 758 – 810.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Chronicon Austriacum breve. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 636 – 639.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Continuatio Garstensis a. 1182 – 1257. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 593 – 600.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). Continuatio Sancrucensis II. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 9*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 637 – 646.

APPELT, Heinrich. *Privilegium minus. Das staufische Kaisertum und die Babenberger in Österreich*. Wien, Köln, Graz : Böhlau Nachf., 1973. 183 s.

DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122 – 1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Überreuter, 2003. 620 s. ISBN 978-3-800-03551-9

KLIMA, Hermann. *Die Schlacht bei Groissenbrunn anno 1260. Entscheidung im Marchfeld*. Wien : LIT Verlag, 2010, 52 s. ISBN 978-3-643-50149-3.

LHOTSKY, Alphons. Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs. In: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. Graz – Köln : Verlag Hermann Böhlau Nachf., 1963.

MIKA, Norbert. *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008. 180 s. ISBN 978-8389802637.

PALKO, Jakub. *Štefan I. Gutkeled (†1259): Banus et dux tocius Sclavoniae et capitaneus Styriae*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2024. 184 s. ISBN 978-80-223-5913-9.

PALKO, Jakub. *Vojna o babenberské dedičstvo: Učebný text k historiografii česko-uhorských vzťahov v druhej polovici 13. storočia*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023. 120 s. ISBN 978-80-223-5584-1.

VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české III. 1250 – 1310*. Praha : Paseka, 2002. 760 s. ISBN 8071854336.

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 512 s. ISBN 9788074229336.

Sekundárne pramene/Secondary sources

Kapitoly v monografiách, štúdie, články, monografie a zborníky ako celok/ Articles in Journals, Chapters in Monographs

ČAPČÍK, Ján. Boj o salzburský arcibiskupský stolec (1246 – 1266). In: *Medea – Studia mediaevalia et Antiqua*, 2025, roč. XXIV, č. 1, s. 6 – 34. ISBN 978-80-223-6108-8.

DIENST, Heide. Die Schlacht an der Leitha 1246. In: *Militärhistorische Schriftenreihe 18*. Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1971. 36 s. ISBN 978-3215732171.

DIENST, Heide. Österreichisch-ungarische Beziehungen im Mittelalter bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts. In: *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland*. Eisenstadt : Burgenländisches Landesarchiv, 1983, s. 13 – 27.

HERUCOVÁ, Angelika. Vojna o babenberské dedičstvo a Štefan V. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 1, s. 3 – 24. ISSN 0018-2575.

MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia Historica Bohemica*, 1979, roč. 1, č. 1, s. 37 – 65.

PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In PODOLAN, Peter (ed.). *Opus signinum. Historia Nova 16*. Bratislava : Stimul, 2020, s. 32 – 51. ISBN 978-80-8127-275-2.

PALKO, Jakub. Konflikt o salzburský arcibiskupský stolec ako súčasť vojny o babenberské dedičstvo. In: *Historia ecclesiastica*, 2021, roč. 12, č. 2, s. 3 – 23. ISSN 1338-4341.

PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy 1254 – 1260. In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 3 – 26. ISSN 0018-2575.

PALKO, Jakub. Ulrich I, Bishop of Seckau, and His Activities During the Hungarian Rule Over the Duchy of Styria (1254 – 1260). In: *Konštantínove listy*, 2023, roč. 16, č. 1, s. 57 – 64. ISSN 1337-8740.

PALKO, Jakub. Územný rozsah uhorskej moci v Štajersku na príklade rozsudkových listín Gotfrieda z Mariboru. In: *Vita trans Historiam*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2022, s. 8 – 22. ISBN 978-80-558-1928-0.

REDLICH, Oswald. Die österreichische Annalistik bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts. In: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 1882, roč. 3, s. 479 – 538.

ROHÁČ, Peter. Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18 – 42. ISSN 1335-3314.

ROHÁČ, Peter. II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrunne. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 23 – 44. ISSN 1335-3314.

O autorovi/ About the Author

PhDr. Jakub Palko, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín

Gondova 2, 811 02 Bratislava

e-mail: jakub.palko@uniba.sk

<https://orcid.org/0000-0002-4850-3251>